

НАУКОВІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА І ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

С. ЛИХОВА

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник

(Інститут вивчення проблем злочинності

НАПрН України)

Глобалізація — це процес все-світньої економічної і культурної інтеграції та уніфікації. Основним наслідком глобалізації є світовий поділ праці, міграції в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, а також зближення та злиття культур різних країн. Це об'єктивний процес, який має системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. У результаті глобалізації весь світ стає більш «зв'язаним» і більш залежним від всіх його суб'єктів. Відбувається як збільшення кількості загальних для груп держав проблем, так і розширення кількості й типів інтегруючих суб'єктів [1].

Що стосується глобалізації у сфері кримінального права, то вона, на нашу думку, виявляється у процесі гармонізації законодавства, який спрямований на зближення й узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення міжнародних, європейських та національних правових стандартів. Гармонізація сприяє досягненню взаємоузгодженості правових сис-

тем або їх структурних частин у межах певного співтовариства і ставить за мету, по-перше, уникнути правових перешкод, які можуть виникати через національні відмінності у правовій сфері, у зовнішніх правових відносинах відповідних суб'єктів, а по-друге, забезпечити створення в конкретних сферах, наприклад, прав людини, економіки, екології єдиних правових стандартів, принципів і правил, які мають створювати єдину політику відповідних держав у цих сферах.

Процеси глобалізації, які передбачають якісно новий рівень міждержавного співробітництва і конкуренції на міжнародній арені, стратегія європейського вибору України зумовлюють актуалізацію для вітчизняного правознавства завдання щодо аналізу актуальних проблем розвитку держави і права в контексті спільного європейського науково-дослідницького простору [2].

Гармонізація законодавства має різні форми (адаптація, імплементация, стандартизація). Крім того, іноді складно відрізнити процес гар-

монізації від процесу уніфікації права, адже головними методами уніфікації в праві є систематизація норм національного законодавства, імплементація норм міжнародного права в його законодавство, його адаптація до умов міжнародних вимог. Слід виокремити такі наукові методологічні підстави гармонізації: єдність, завершеність, цілісність, пропорційність, узгодженість і досконалість.

Сьогодні розробка наукових основ гармонізації української національної кримінально-правової системи особливо актуальна, адже Україна приєдналася до низки міжнародних угод і зобов'язана виконувати вимоги, які витікають із її членства в міжнародних організаціях, а також під час підготовчої роботи до вступу в Європейський Союз.

Безумовно, процес глобалізації, швидше за все, сьогодні є безповоротним і питання щодо того, чи слід оцінювати його негативно чи позитивно, не отримає однозначної відповіді хоча б тому, що цей процес у цілому як світовий феномен слід розглядати як об'єктивну реальність.

Але що стосується кримінального права і вітчизняної доктрини, то тут виникає низка питань, на які можна отримати однозначну відповідь, або принаймні спробувати, проаналізувавши ситуацію, дати відповідь на питання, чи не призводить процес зближення різних правових систем до нівелювання національних традицій кримінального права тієї чи іншої країни.

На нашу думку, сьогодні слід досліджувати, наприклад, не англосаксонську чи романо-германську систему права, а конкретні правові системи конкретних країн. А те, що було прийнято називати правовими сім'ями, слід розглядати як особливості право-

вих систем окремих країн, які можуть бути притаманними правовій системі окремої країни, а можуть бути в ній відсутні. Наприклад, така ознака романо-германської традиції, як багатоджерельність права починає поступово «проникати» у вітчизняну правову систему, що досі їй було не властиво. Це ж можна сказати і про прецедентне право [3].

В основі правової системи, окрім суто правових норм, лежать історія, особливості джерел права, особливості юридичного мислення, правової культури, ідеології. Правова система — це існуючий у конкретній державі феномен, який об'єднує систему права, практику його застосування, соціальну основу права, правову культуру соціуму та організаційну структуру правових інституцій [4].

Ми погоджуємося з авторами, які зазначають, що в сучасний момент розвитку суспільства можна спостерігати досить цікаву картину, коли представники національної юридичної науки намагаються реанімувати теорію правових сімей Р. Давіда, яка втратила свою актуальність, і буквально «втискають» правові системи своїх держав у романо-германську правову сім'ю. Парадокс, але нині свою причетність до романо-германської правової сім'ї декларують такі країни, як Узбекистан, Казахстан і Монголія. Сумнівність такої позиції є очевидною [5].

З одного боку, можна погодитися з Л. Корчевною, яка вважає, що стати державою романо-германської сім'ї означає привести національне вчення у відповідність до принципів романо-германського праворозуміння, правотворення і правореалізації, і що в умовах глобалізованого світу державно-правовий партикуляризм неминуче призведе до формування режиму вигнання, що не сприяє розвитку дер-

жави і суспільства в цілому. Варто наголосити, що Україна повинна пристосовувати свою правову доктрину до систем, які існують віртуально, наприклад, в Європі та вступити до ЄС, слід зважити на необхідність (коли це необхідно) приведення вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу.

У цій статті звертаємо увагу на найбільш серйозні проблеми вітчизняне кримінальне право повинне вирішувати у процесі світової інтеграції.

Відповідальність юристів за кримінальні злочини держави — це принцип у багатьох країнах, особливо в країнах з такою традицією загального права. А традиція західноєвропейського континентального права це не просто концепція, і вона тільки починає вивчатися в багатьох інших країнах, включаючи і країни Сходу, але тут цей процес відбувається під впливом ЄС. Крім того, впливає ця концепція і на країнах із тих країн, де відсутні юридичних осіб вже існують, внесенню законодавцем змін спрямованих на підвищення ефективності.

План дій у боротьбі з корупцією для Вірменії, Азербайджану, Казахстану, Киргизії, Росії та України був прийнятий у Стамбулі Організацією економічного співробітництва та розвитку у боротьбі з корупцією для країн Східної Європи та Центральної Азії (ОЕСР).

Відповідно до ст. 1 Кодексу прописаної в Парижі 14 грудня 1961 р., ОЕСР сприяє

країн, які можуть правовій системі бути в ній д, така ознака традиції, як багача починає посту-ітчизняну право-і було не власти-ати і про процес-

системи, окрім, лежать історія, права, особли-ислення, правової. Правова систе-у конкретній дер-об'єднує систе-ого застосування, аву, правову куль-анізаційну струк-туцій [4].

я з авторами, які асний момент роз-ожна спостеріган-ну, коли представ-юридичної науки-увати теорію пра-іда, яка втратила-буквально «всти-еми своїх держав-правову сім'ю. По-ю причетність до-правової сім'ї де-и, як Узбекиста-ія. Сумнівність те-ною [5].

ожна погодитися-вважає, що став-германської сім-аціональне вчен-принципів роман-орозуміння, прав-алізації, і що в ум-о світу держав-уляризм неминуч-омування режис-ріяє розвитку дер-

жави і суспільства в цілому [6]. Але варто наголосити, що Україна не повинна пристосовувати свою вітчизняну доктрину до системи права, яке існує віртуально, на науковому рівні. Натомість, враховуючи членство України в Раді Європи та її прагнення вступити до ЄС, слід звертати увагу на необхідність (коли це дійсно необхідно) приведення вітчизняного законодавства до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу.

У цій статті звертаємо увагу на найбільш серйозні проблеми, які вітчизняне кримінальне право має вирішувати у процесі світової глобалізації.

Відповідальність юридичних осіб за кримінальні злочини давно є основним принципом у багатьох країнах, особливо в країнах з так званою системою загального права. Але для більшості західноєвропейських країн континентального права це відносно нова концепція, і вона тільки починає розвиватися в багатьох інших країнах, включаючи і країни Східної Європи, але тут цей процес відбувається під впливом ЄС. Крім того, активно розвивається ця концепція навіть у багатьох із тих країн, де відповідальність юридичних осіб вже існувала, завдяки внесенню законодавцем поправок, спрямованих на підвищення її ефективності.

План дій у боротьбі з корупцією для Вірменії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану та України був прийнятий у вересні 2003 р. у Стамбулі під егідою Організації економічного співробітництва та розвитку у боротьбі з корупцією для країн Східної Європи та Центральної Азії (ОЕСР).

Відповідно до ст. 1 Конвенції, підписаної в Парижі 14 грудня 1960 р., яка набула чинності 30 вересня 1961 р., ОЕСР сприяє здійсненню

політики, спрямованої на: досягнення найвищого стабільного зростання економіки та зайнятості населення і підвищення рівня життя в країнах — учасниках ОЕСР при збереженні фінансової стабільності, й, таким чином, забезпечення внеску в розвиток світової економіки; забезпечення внеску в економічне зростання у процесі економічного розвитку як у країнах — учасниках ОЕСР, так і в країнах, які не входять до цього співтовариства; забезпечення внеску в розширення світової торгівлі на багатосторонній недискримінаційній основі відповідно до міжнародних зобов'язань.

Першими учасниками ОЕСР були: Австрія, Бельгія, Німеччина, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Велика Британія, США, Туреччина, Франція, Швейцарія і Швеція. Пізніше до ОЕСР приєдналися: Японія (1964 р.), Фінляндія (1969 р.), Австралія (1971 р.), Нова Зеландія (1973 р.), Мексика (1994 р.), Чехія (1995 р.), Угорщина (1996 р.), Польща (1996 р.), Корея (1996 р.), Словаччина (2000 р.).

Упродовж 2004–2005 рр. у межах Стамбульського плану дій проводився аналіз правових та інституціональних основ боротьби з корупцією в країнах — учасниках цієї ініціативи. За підсумками аналізу були сформульовані рекомендації для кожної з країн у таких галузях, як антикорупційна політика та інституції, криміналізація і законодавство щодо боротьби з корупцією, а також заходи з попередження корупції на державній службі. У 2005 р. було розпочато моніторинг для оцінки реалізації рекомендацій у кожній із вказаних країн.

Згідно з рекомендаціями в галузі кримінального законодавства і криміналізації корупції всім країнам було

рекомендовано внести зміни у своє національне законодавство з метою дотримання міжнародних стандартів, установлених Конвенцією ОЕСР щодо боротьби з даванням хабарів іноземним службовим особам при здійсненні міжнародних ділових операцій, Конвенцією Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенцією ООН проти корупції.

Здебільшого ці конвенції не мають прямої дії, тобто не виконуються автоматично. Іншими словами, конвенції вимагають від держав прийняття відповідного законодавства і заходів для виконання конвенцій. Вони встановлюють мінімальні стандарти, яким має відповідати національне законодавство.

Для ратифікації конвенцій і для сприйняття ідей, які в них сформульовані, держави насамперед мають встановити, якою мірою їх законодавство не відповідає стандартам конвенцій. Наприклад, невідповідність може бути в тих випадках, коли внутрішнє законодавство країни не передбачає криміналізацію окремих видів злочинів (підкуп іноземної державної службової особи). Також відмінності можуть проявлятися в тих випадках, коли склад злочину кваліфікується більш вузько, ніж відповідний склад злочину, про який іде мова в конвенції (коли, наприклад, визначення предмета хабара не містить нематеріальної вигоди).

Після визначення прогалин у внутрішньому законодавстві країни необхідно ці прогалини усунути. Законодавчий орган країни може прийняти рішення про введення в кримінальне законодавство зовсім нового складу злочину. Але простіше розповсюдити вже існуючу кваліфікацію складу чи складів, наприклад, підкупу службової особи на підкуп службової особи іно-

земної держави. Перевага такого підходу полягає в тому, що при цьому незмінною залишається головна частина, основа чинного законодавства, що дає змогу забезпечити його визначеність і стабільність. Недоліком такого підходу можна вважати необхідність тлумачення законодавчих термінів.

Перший підхід, коли формулюється зовсім новий склад злочину в кримінальному кодексі, або в іншому джерелі кримінального права, або в окремому законі, прийнятому спеціально для такої мети, може видатися простішим і дасть змогу підкреслити особливу важливість боротьби з цим видом злочинних проявів появою нового складу (наприклад геноцид, екоцид, торгівля людьми, піратство тощо).

Хоча відповідальність юридичних осіб за корупцію не передбачена в деяких міжнародних конвенціях, суперечка про обґрунтованість такої вимоги в країнах Стамбульського плану діє триває. Противники цього підходу стверджують, що ставитися до корупції так, якби вона мала злочинний умисел, було б неприродно. Крім того, організацію не можна посадити за грати або досягти багатьох каральних цілей — виправлення або покарання. З другого боку, як зазначають прибічники цього підходу, корпорації відіграють важливу роль у суспільстві та економіці, і тому своїми діями здатні заподіяти серйозну шкоду. Санкції діють і на корпорації, підриваючи їх ділову репутацію, а у випадку майнових санкцій на фінансовий стан.

Притягнення до відповідальності юридичних осіб за корупційні дії відіграє в окремих випадках важливу роль. Корпорації стають все крупнішими і децентралізованішими, в результаті чого їх діяльність і система прийняття рішень є дуже розосередженою.

Часто досить важко встановити відповідальність за конкретний злочин одну чи декількох осіб у компанії може винести рішення про притягнення до відповідальності підкупи, оскільки ймовірність того, що кожен з членів компанії до кримінальної відповідальності в результаті чого простіше вважати хабарі й осіб, які прийняли рішення. Тому, притягнення до відповідальності окремих осіб буде мати ефект.

Мета введення кримінальної відповідальності юридичних осіб — стримування та попередження злочинів керівництва компаній та корпорацій. Час юридична особа не може бути відповідальною за злочини своїх співробітників. Відповідальність виникає лише у випадку зв'язку між злочинною діяльністю юридичною особою і фізичною особою, що належить до складу цієї ж корпоративної групи.

Через цілу низку причин притягнення до відповідальності юридичних осіб не повинно бути обов'язковим притягнення до відповідальності й засудження особи. По-перше, не завжди фізичну особу, яка вчинила злочин, переховується від органів правосуддя. По-друге, складна структура корпорацій (наприклад, у складі юридичних осіб можуть бути юридичні особи, юридичні особи тощо) утруднює притягнення до відповідальності конкретних осіб, які брали участь у вчиненні злочину. Крім того, розгляд лише стосовно юридичних осіб може стати прийнятним лише в тому випадку, якщо альтернативною притягнення до відповідальності представ-

Часто досить важко накласти відповідальність за конкретне рішення на одну чи декількох осіб у компанії. Тому у компанії може виникнути спокуса вчиняти підкупи, оскільки існує менша ймовірність того, що когось притягнуть до кримінальної відповідальності. Також у корпораціях існує складна фінансова організація і порядок обліку, в результаті чого простіше завуальювати хабарі й осіб, які приймають подібні рішення. Тому, можливо, притягнення до відповідальності юридичних осіб буде мати ефект стримування.

Мета введення кримінальної відповідальності юридичних осіб полягає в стримуванні та попередженні вчинення злочинів керівництвом і працівниками компаній та корпорацій. Водночас юридична особа не повинна нести відповідальність за злочин, вчинений її співробітником. Відповідальність має виникати лише у випадку наявності зв'язку між злочином і самою юридичною особою (наприклад, афільованих з нею чи іншою юридичною особою, що належить до однієї й тієї ж корпоративної групи).

Через цілу низку причин режим притягнення до відповідальності юридичних осіб не повинен вимагати обов'язкового притягнення до відповідальності й засудження фізичної особи. По-перше, не завжди є можливість притягти до відповідальності фізичну особу, яка вчинила злочин, якщо, наприклад, ця особа померла чи переховується від органів слідства. По-друге, складна структура прийняття рішень в юридичних особах (фірмах, корпораціях тощо) утруднює виявлення конкретних осіб, які брали участь у вчиненні злочину. Крім того, судовий розгляд лише стосовно юридичної особи може стати прийнятною і справедливою альтернативою притягнення до відповідальності представника корпо-

рації або співробітника, які, можливо, вчинили підкуп під тиском з боку керівного складу юридичної особи.

Важливою є і зворотна ситуація, тобто відповідальність юридичних осіб не повинна впливати на кримінальну відповідальність фізичних осіб. Тому конвенції Ради Європи, ЄС, ООН передбачають, що відповідальність юридичних осіб не виключає кримінальне переслідування стосовно фізичних осіб, які можуть виступати як співучасники злочину.

Відповідно до міжнародних норм за акти корупції юридичні особи мають підлягати ефективним, пропорційним і стримуючим санкціям. Відносно конвенції ОЕСР, у випадку, якщо відповідно до правової системи конкретної країни кримінальна відповідальність юридичних осіб не може бути застосована, то ця країна має прийняти ефективні, пропорційні та стримуючі некримінально-правові санкції, в тому числі фінансові санкції за давання хабара іноземним державним посадовим особам. Відповідно до конвенцій Ради Європи і ООН, санкції можуть бути не лише кримінальними, а і цивільними, фінансовими, адміністративними.

Сьогодні Україна як учасниця Стамбульського плану дій ратифікувала Конвенцію Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів, отриманих від злочинної діяльності. У Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом (ст. 209 КК України), а також за умисне порушення вимог законодавства про попередження і протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом (ст. 209¹ КК України).

Україна також ратифікувала Конвенцію ООН про боротьбу із трансна-

ціональною організованою злочинністю, Конвенцію ООН проти корупції, Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію. Єдина Конвенція, до якої Україна ще не приєдналася, — це Конвенція ОЕСР про боротьбу із підкупом іноземних державних посадових осіб.

Намагаючись привести законодавство України у відповідність до міжнародних норм і стандартів 11 червня 2009 р. законодавець прийняв одразу три антикорупційні закони, які поки що чинності не набули і є надія, що і не набудуть: Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції». І хоча законопроекти цих законів пройшли експертні висновки експертів ЄС і Ради Європи (Д. Коса із Словенії, І. Талло з Естонії, М. Мргема із Хорватії, Б. Пенко із Словенії), які дійшли висновків, що ці законопроекти увібрали в себе більшість відповідних міжнародних стандартів, вони допоможуть Україні приєднатися до країн із великим історичним досвідом боротьби з корупцією, ніхто із експертів не відмітив, що ці законопроекти, по суті, є яскравим прикладом невідповідності доктрини національного кримінального права і кримінального законодавства нашої країни.

Саме тому, незважаючи на те, що В. Ющенко, який на той час був Президентом України, все ж підписав ці закони, більшість висококваліфікованих юристів України не сприймають їх позитивно. Зміст законів має насамперед втілювати основоположні принципи правової системи України, що є фундаментальною умовою, яка має врахову-

ватися при визначенні обсягу і змісту адаптаційних та імплементаційних заходів, спрямованих на точне і правильне застосування конвенційних положень. Масштаби і численні зміни до КК України, КпАП України не здатні забезпечити досягнення задекларованої мети. Замість простих і доступних системних пропозицій вносяться зміни, які, не базуючись на існуючій правовій доктрині, необґрунтовано й істотно ускладнюють і водночас знижують ефективність чинних статей, інститутів і навіть окремих розділів цих кодексів. На нашу думку, слід негативно оцінити доповнення Особливої частини КК України новим розділом «Злочини в сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», який являє собою набір статей із недосконалим змістом, хоча ці ж проблеми можна було вирішити більш простим і логічно обґрунтованим шляхом внесення необхідних змін у вже чинне законодавство. До того ж поняття «юридична особа приватного права» досі не знайшло достатньої конкретизації та регламентації в теорії цивільного права.

У законах пропонуються «нові склади злочинів», які сьогодні вже передбачені в конкретних статтях адміністративного законодавства. Неприпустимим з точки зору вітчизняної нормотворчості є використаний у нових законах підхід щодо визначення суб'єктів корупційних адміністративних правопорушень. Відповідно до Конституції України ознаки суб'єкта злочину або адміністративного правопорушення мають визначитися саме в нормах кодифікованих актів цих галузей права, а не в законах. У «новій» ст. 212²⁴ КпАП України передбачена відповідальність осіб, визначених у

п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про запобігання та протидію корупції», за винятком наречених і присяжних, за порушення сумісництва, що буде підлягати вирішенню питання про відповідальності та зміщення пов'язаних із використанням держави. Але такий механізм застосувати до окремих осіб, зокрема до Президента, народних депутатів України тощо, бо це суперечить Конституції України.

Запропоновані зміни свідчать про те, що завдання не досягли відносно адаптації, імплементації та вдосконалення антикорупційного законодавства.

Що стосується відповідальності юридичних осіб, то, враховуючи вітчизняну доктрину приватного права, суб'єктом кримінальної відповідальності є фізична особа. Слідуючи за логікою нових законів, юридичні особи мають приватно-правову відповідальність невизначений. Така відповідальність можлива лише як цивільна, а не кримінальна, що, в цілому, відповідає вимогам Кримінальної конвенції про протидію корупції.

Як вказує В. Тацій, через соціально-економічного розвитку України, існуючу правову систему та ідеологію нації тощо не всі вимоги корупційних конвенцій, рекомендацій західних експертів можуть бути з легкістю імplementовані національне законодавство. Своє практичне застосування знайшли. Наприклад, це стосується введень кримінальної відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення. Ві-

п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про за-
сади запобігання та протидії ко-
рупції», за винятком народних засіда-
телів і присяжних, за порушення умов
сумісництва, що буде підставою для
вирішення питання про притягнення
цих осіб до адміністративної відпо-
відальності та зміщення їх з посад,
пов'язаних із використанням функцій
держави. Але такий механізм немож-
ливо застосувати до окремої категорії
осіб, зокрема до Президента України,
народних депутатів України, суддів
тощо, бо це суперечить нормам тієї ж
Конституції України.

Запропоновані зміни в кодифіко-
вані акти свідчать про те, що постав-
лені завдання не досягли своєї мети
відносно адаптації, імплементації та
здосконалення антикорупційного за-
конодавства.

Що стосується відповідальності
юридичних осіб, то, враховуючи існу-
ючу вітчизняну доктрину криміналь-
ного права, суб'єктом кримінальної
відповідальності є фізична особа.
Слідуючи за логікою нових законів,
юридичні особи мають притягатися до
юридичної відповідальності, вид якої
невизначений. Така відповідальність
можлива лише як цивільно-правова,
що, в цілому, відповідало б умовам
Кримінальної конвенції про боротьбу
з корупцією.

Як вказує В. Тацій, через специфіку
соціально-економічного розвитку Ук-
раїни, існуючу правову систему, мен-
талітет нації тощо не всі вимоги анти-
корупційних конвенцій, стандартів і
рекомендацій західних експертів мо-
жуть бути з легкістю імplementовані в
національне законодавство і знайти
своє практичне застосування в Украї-
ні. Наприклад, це стосується питання
про введення кримінальної відпо-
відальності юридичних осіб за коруп-
ційні правопорушення. Вітчизняною

правовою доктриною, як відомо, такий
вид відповідальності юридичних осіб
взагалі не сприймається. І практично
реалізувати подібну ідею в сучасних
умовах у нашій країні неможливо і не-
доречно, оскільки принципи індивіду-
альної та винної відповідальності за
вчинений злочин є важливими досяг-
неннями людської цивілізації, від
яких не варто відмовлятися, навіть
враховуючи окремі міжнародно-пра-
вові рекомендації та багатий, але досить
неоднозначний зарубіжний досвід,
пов'язаний з кримінальною відпо-
відальністю юридичних осіб [7].

Аналіз Закону України «Про відпо-
відальність юридичних осіб за здійс-
нення корупційного правопорушен-
ня», умов і порядку притягнення юри-
дичної особи до відповідальності
свідчить про спробу введення «квазі-
відповідальності» змішаного (кримі-
нально-адміністративного) типу, яка є
прямим відходом від основоположних
принципів доктрини як кримінально-
го, так і адміністративного права. Цей
нібито новий вид відповідальності не
може застосовуватися самостійно,
незалежно від кримінального переслі-
дування відповідної фізичної особи,
коли фінансові санкції (як вид адмі-
ністративної відповідальності) накладу-
ються на юридичну особу незалеж-
но від інших видів відповідальності.

Все викладене дає змогу дійти вис-
новку, що прийняття нових законів
(і не лише тих, про які йдеться в цій
статті) під тиском міжнародних орга-
нізацій є однією з негативних рис про-
цесу глобалізації, який, не враховуючи
національних особливостей окремих
країн і під впливом амбіцій керівників
цих країн приєднатися до більш роз-
винутих в економічному плані держав,
призводить до порушення економіч-
ної, політичної, законодавчої системи
окремих країн і зокрема України. Слід

лише згадати ті негативні наслідки, до яких призвело впровадження Болонської системи в Україні, коли країна ще не була готова сприйняти ідеї Болонської системи і пристосувати власну систему освіти до світових стандартів. Хоча слід зазначити, що далеко не всі, зокрема й розвинуті, країни світу сприйняли Болонську систему.

Але і не всі вітчизняні науковці висловлюють песимізм щодо сучасного стану вітчизняної системи освіти в умовах глобалізації. Як пише академік В. Тацій, слід підтримати загальний дух Болонського процесу, який зорієнтований на гармонізацію європейської вищої освіти. Тому не можна говорити про створення нової категорії «європейських» ступенів і кваліфікацій, адже мова може йти лише про створення єдиних критеріїв їх порівняння. Висловлюються деякі побоювання, що Болонська декларація вплине на звичне функціонування вищих навчальних закладів Європи. Також слід зазначити, що фундаментальні принципи університетської автономії підтримуються Болонським процесом і залишаються незмінними [8].

Водночас виникає питання щодо ратифікації Римського Статуту та впровадження командної відповідальності. У рішенні Конституційного Суду з цього приводу аргументи опонентів, що виступають за впровадження цього важливого міжнародного акта, є обґрунтованими і заслуговують на увагу. Доки кримінальне право залишатиметься засобом політичного впливу на суспільство, доти його наукова цінність буде принижуватися.

Одним із позитивних моментів глобалізації є можливість вироблення міжнародних стандартів у підході до процесу кримінально-правової охорони загальнолюдських цінностей і визначення тих видів злочинів, відповідальність за які має бути передбаче-

на в кодексах всіх країн світу або хоча б у кримінальному законодавстві окремої групи держав.

Що ж стосується наукових основ кримінального права у процесі глобалізації, то тут ситуація виглядає більш проблематичною. Справа в тому, що склади окремих конвенційних злочинів часто без змін імплементуються як окремі норми в кодекси окремих держав. Тому і виникають невідповідності між науковою доктриною кримінального права країни та її зобов'язанням включити норму щодо відповідальності за конвенційний злочин у своє законодавство. Як приклад, можна повернутися до того ж Римського Статуту і командної відповідальності, що в ньому передбачена. З одного боку, не можна ратифікувати лише частину положень Статуту Міжнародного кримінального суду, наприклад, лише норму щодо геноциду. Це норма конвенційна, в ній передбачена відповідальність за злочин, склад якого з'явився у кримінальному законодавстві як обов'язок дотримуватися міжнародної угоди після набрання нею чинності.

Норма щодо кримінальної відповідальності за геноцид з'явилася раніше в КК України, ніж у Римському Статуті, але ж і до відповідальності за цей злочин не можна притягувати лише безпосередніх виконавців геноциду. Це один із прикладів колізій, а їх немало в сучасному кримінальному праві й вирішувати подібні проблеми слід на науковій основі.

Тому, повертаючись до такого об'єктивного феномену як глобалізація, слід ставити питання про вивчення наукових підходів до регулювання глобалізаційних процесів, особливо у сфері кримінального права і законодавства. Це означає, що процеси глобалізації повинні стосуватися тепер і такої сфери людської діяльності, як наука.

ВИКОРИСТАННЯ

1. *Гринин Л. А.* 2005. — № 1
2. *Тацій В. Я.* Ідея законотворчості, інститути, інституції дослідження
3. *Кармазіна А.* дослідження
4. *Есаков Г. А.*
5. *Романов Р. А.* С. 6.
6. *Корчева Л.* № 5. — С. 2
7. *Тацій В. Я.* статті, виступи
8. *Тацій В. Я.* інтерв'ю. —

Лихова С. Я.

Анотація. У

Особлива увага кримінальної відповідальності в сучасних умовах ринкової економіки та винної відповідальності за злочини.

Ключові слова:

монізація, імплементація

Лиховая С. Я.

Аннотация. В

ре. Особое внимание криминальной ответственности в современных условиях рыночной экономики и виновной ответственности за преступления.

Ключевые слова:

мониторинг, гармонизация

Lykhova S. S.

Annotation. A

Particular attention to criminal responsibility in modern conditions of the market economy and culpable responsibility for crimes.

Key words: cri

До бібліотеки юристів

Кримінальне право

Ю. В. Баулін, В. Я. Тацій. — К

В. Я. Тацій. — К

Пропонований

юридичної академії

сучасної теорії кримінального права

коментуються політичні процеси

прийнятий Верховним Судом

1 вересня 2001 р. Акт

до Кримінального кодексу України

а також прийняті на

Коментар розрахований на

внутрішніх справ

правоохоронних органів

закладачів, аспірантів

Стане в нагоді всім юристам

охорони людини, суспільства

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Гринин Л. Е.* Глобализация и национальный суверенитет // История и современность. — 2005. — № 1. — С. 6–31.
2. *Тацій В. Я.* Шлях «спроб та помилок» надто дорого обходиться суспільству. Наукове забезпечення законотворчості в умовах формування національної правової системи // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. — Х., 2010. — С. 868.
3. *Кармазіна К. Ю.* Проблеми становлення прецеденту в Україні // Порівняльно-правові дослідження. — 2007. — № 1–2. — С. 179–180.
4. *Есаков Г. А.* Основы сравнительного уголовного права : моногр. — М., 2007. — С. 13.
5. *Романов Р. А.* Типология государства в контексте сравнительного правоведения. — К., 2009. — С. 6.
6. *Корчевна Л.* Українське право і романо-германська традиція // Право України. — 2004. — № 5. — С. 22.
7. *Тацій В. Я.* Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. — Х., 2010. — С. 707–708.
8. *Тацій В. Я.* Проблемы высшего юридического образования // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. — Х., 2010. — С. 107–108.

Лихова С. Я. Наукові основи кримінального законодавства і процес глобалізації

Анотація. У статті розглядаються проблеми глобалізації в кримінально-правовій сфері. Особлива увага приділена питанню імплементації у вітчизняне законодавство норм щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб за корупційні діяння. Робиться висновок, що в сучасних умовах реалізувати цю ідею неможливо і недоречно, враховуючи принцип індивідуальної та винної відповідальності, який слід вважати важливим досягненням людської цивілізації.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, юридична особа, конвенційні злочини, гармонізація, імплементація.

Лиховая С. Я. Научные основы уголовного законодательства и процесс глобализации

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы глобализации в уголовно-правовой сфере. Особое внимание уделено вопросу имплементации в отечественное законодательство норм, касающихся уголовной ответственности юридических лиц за коррупционные деяния. Делается вывод, что в современных условиях реализовать эту идею невозможно и неуместно, учитывая принцип индивидуальной и виновной ответственности, который следует считать важным достижением человеческой цивилизации.

Ключевые слова: уголовная ответственность, юридическое лицо, конвенционные преступления, гармонизация, имплементация.

Likhova S. Scientific basis of criminal legislation and the process of globalization

Annotation. Article is devoted to the problems of globalization in the criminal legislation field. Particular attention is paid to the implementation in domestic law rules of criminal liability of legal persons for corruption offenses. Concluded that under present conditions to realize this idea is impossible and inappropriate, bearing in mind the principle of individual and fault liability, which should be considered as the important achievement of human civilization.

Key words: criminal liability, legal person, conventional crimes, harmonization, implementation.

До бібліотеки юриста:

Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 1196 с.

Пропонований коментар підготовлено викладачами Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. У ньому на основі сучасної теорії кримінального права, з урахуванням судової практики, коментуються положення Кримінального кодексу України, що був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. і набрав чинності 1 вересня 2001 р. Авторами враховані законодавчі зміни, які були внесені до Кримінального кодексу України і набрали чинності до 1 жовтня 2003 р., а також прийняті на цей час постанови Пленуму Верховного Суду України.

Коментар розрахований на суддів, працівників прокуратури, органів внутрішніх справ, Служби безпеки, податкової міліції, інших правоохоронних органів, адвокатів, наукових працівників, а також викладачів, аспірантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів. Стане в нагоді всім, хто цікавиться питаннями кримінально-правової охорони людини, суспільства, держави.

